Popularna književnost

AUGUST ŠENOA

Kugli^eve^ pučke knjige. Br. 2

Knjižara St. Kugli, Zagreb, Ilica br. 30

Knjižara kraljevskoga sveučilišta i jugoslavenske akademije

POVJESNE KNJIGE izašle našom nakladom:

BUCKLE: POVIJEST CIVILIZACIJE.

DEŽELIĆ: SVETI KARLO VELIKI I HRVATI.

GINDELI-KLAIĆ: POVJESNICA STAROGA VIJEKA.

GRUBER: IZ STARIJE HRVATSKE POVIJESTI.

GRŽETIĆ NIK.: O VJERI STARIH SLAVENA PRAMA PRAVJERI ASIRACA I PRASEMITA.

IVEKOVIĆ: ANTE STARČEVIĆ.

JAGIĆ: STARINE I NJIHOVO ZNAMENOVANJE.

KASSOWITZ-CVIJIĆ ANTONIJA: V. LISINSKI U KOLU ILIRA. O stotoj obljetnici njegova rođenja. Nagrađeno iz Zaklade grofa I. N. Draškovića za g. 1917. Ilustracije u tekstu i na dvadeset priloga odabrao i priredio dr. Branko Šenoa.

KLAIĆ V.: ŽIVOT I DJELA PAVLA RITTERA-VITEZOVIĆA. Ilustrirano (15 slika), nagrađeno iz zaklade grofa Draškovića za. g. 1913.

KLAIĆ: POVIJEST HRVATA. I. Broš. Vez.

« POVIJEST HRVATA. II. Broš. Vez.

« POVIJEST HRVATA. III. Broš. Vez.

« POVIJEST HRVATA. IV. Broš. Vez.

« POVIJEST HRVATA. V. Broš. Vez.

KLAIĆ: SLAVONIEN VON X. BIS XIII. JAHRHUNDERT.

KLAIĆ: BRIBIRSKI KNEZOVI.

KLAIĆ: KRČKI KNEZOVI I FRANKAPANI.

KLAIĆ: IZ SLAVENSKE POVIJESTI.

KARLIĆ: KRALJSKI DALMATIN.

KOHARIĆ: DAS ENDE DES KROATISCHEN NATIONALKÖNIGTUMS.

KORŽINEK: POVJESNICA NOVOGA VIJEKA.

KUHAČ: GLAZBENO NASTOJANJE GAJEVIH ...IRA.

... VATROSLAV LISINSKI.

...VIĆ: ARKIV ZA POVJESNICU XI.

...IĆ: ZWEI SLAVEN.

...Č: SLOVNIK UMJETNIKA JUGO-...IH. II., III., IV.

KUKULJEVIĆ: LEBEN SÜDSLAV. KÜNSTLER. I/II., V.

KUKULJEVIĆ: ANDREAS MEDULIĆ SCHIAVONE.

KUKULJEVIĆ: LEBEN DES G. JULIUS CLOVIO.

KUKULJEVIĆ: POVJESNI SPOMENICI JUŽNIH SLAVENA.

KUKULJEVIĆ: PAVAO SKALIĆ.

KUKULJEVIĆ: IURA REGNI CROATIE, DALMATIE ET SLAVONIE.

LJUBIĆ: OPIS JUGOSLAVENSKIH NOVACA.

MARCHETI: JEANNE D' ARC.

MACAULAY: ODABRANI ESSAYI.

MEDAKOVIĆ: ŽIVOT CRNOGORACA.

MILINOVIĆ: BIAĆ.

ORTNER: POVIJEST KRAJINE.

PAVLETIĆ: ŽIVOT I PJESNIČKA DJELA FR. MARKOVIĆA. Monografija o pjesniku i filozofu.

POSLJEDNJI ZRINSKI I FRANKAPANI. Veliki zbornik s radnjama Vj. Klaića: Zrinski i Frankopani; dra. Šišića: Posljednji Zrinski i Frankopani na braniku svoje domovine; dra. R. Horvata: Zator Zrinskih i Frankopana, te s prilozima Ch. Šegvića, F. Rožića, E. Laszowskoga, O. Ivekovića, dra. V. Deželića i drugih. — Djelo je štampano u velikom formatu, str. 340, a ukrašeno sa 108 slika te s reprodukcijom stare slike Petra Zrinskoga.

PERVOLF: UGARSKA I ISTOČNO PITANJE.

POLIĆ: PARLAMENTARNA POVJEST. I., II.

POLIĆ: IVAN barun VRANYCZANY.

PUKLER: PRILOZI KULTURNOJ I PRAVNOJ POVIJESTI HRVATA.

RABAR: POVIJEST NAJNOVIJEGA VREMENA.

RAC: ŽIVOT STARIH GRKA.

SRKULJ: DOCUMENTA HISTORIAM CROATICAM SPECTANTIA.

SIMEONOVIĆ-MILAN: MOJI DOŽIVLJAJI.

SRKULJ: IZVORI ZA POVIJEST. I.

SLAVA AUGUSTU ŠENOI

(1881-1921)

SPOMEN-SPIS O ČETRDESETGODIŠNJICI
NJEGOVE SMRTI

NAPISAO

Dr. M. OGRIZOVIĆ

(S 14 SLIKA)

NAKLADA KNJIŽARE ST. KUGLI — ZAGREB 1922.

August Šenoa

(kao student u 18. god. života.)

Mutnoga zimskog jutra — 13. prosinca 1881. — oko 9 sati došao po običaju dječak iz tiskare po rukopis u Mesničku ulicu br. 32., ali August Šenoa već je bio mrtav — navršivši tek 43 godine! Još jučer popodne kazivao je u pero sinu Milanu »Kletvu«, a nakon riječi »Hrvat«, posljednje njegove napisane riječi, uze ljuta boljetica — srčana vodena bolest, koja ga je još od proljeća mučila — sve veći mah i zamrači mu pogled crnom slutnjom.

— Ne dajte mi umrijeti! Imam još toliko toga da napišem! — uzdahnuo je očajno.

Je li u taj čas mislio na onih četrdesetak sujeta, što su se poslije u njegovoj bilježnici tek u napisima našli? Je li mu prolazio dušom lik kralja Zvonimira, Ljutovida Posavskoga, Zrinskih Ivana i Katarine, Krste Frankapana, Karla Dračkoga, Stjepana Bosanskoga, Hrvoja splitskoga, Cvijete Zuzorićeve, Bogumila, Nelipića, Delimanića, ili »ilirskog idealiste«, i, Frana Jelačića »propalog genija«, pa zagrebačke vještice i propasti šljivarstva ili slike požara u Zagrebu g. 1674.? Kakav kaleidoskop iz hrvatske političke i kulturne prošlosti, gledan tek u oku mašte njegove!

Iste je godine dovršio u Vijencu svoju idealnu učiteljicu »B r a n k u« s realističkim opisom seoskih spletaka, čemu je kasnije izradio dostojan pendant Gjalski u »Gjurgjici Agićevoj«. A gdje su drugi članci u Vijencu, a gdje naveliko zasnovani i najveći njegov historični roman »Kletva«, što je sve morao ponajviše diktirati sa svoje bolesničke postelje? Gdje riješavanje službenih spisa?

Bio je žrtva svoga ogromnog i mnogostranog rada u redakcijama, u kazalištu i u uredu kod gradskog poglavarstva, tako da je morao i noću raditi. Plodovi su se vidjeli: prvi naši umjetnički romani i novele, najljepše naše pjesničke pripovijesti i povjestice prvi hrvatski feuilleton, najbolje kazališne kritike, birani dramatski repertoar i biblioteke, a nada sve miljenče njegovo Vijenac, kojega je podigao na visinu evropskog beletrističnog lista — ali stablo je od tih silnih plodova prerano izgubilo sokove i sahnulo, od prirode krhko tijelo slomilo se naglo. Naš Walter Scott i Viktor Hugo nije doživio starosti, jer je ponajviše morao sam da krči na neizoranoj literarnoj njivi.

Bio je žrtva svoga naroda. Zapravo žrtva slave svog naroda, za koji je — »on da sjaje!« — gorio i izgorio...

U romanu »K l e t v i« — ako i nije cjelovita umjetnina sa svagdje jednako izrađenim pojedinostima — vide se najšire umjetničke linije Augusta Šenoe kao historičkog romanopisca a isto tako i način njegova pričanja. U njoj se ogledaju ona dva njegova značajna područja: šire opće historijsko i uže gradsko, zagrebačko, jer je Šenoa jednako slikar hrvatske povijesti kao što je i pjesnik svoga rodnog Zagreb-grada. U »Kletvi« je velikim konturama zahvaćen onaj glasoviti »Hrvatski pokret« na koncu 14. stoljeća, koji pada zajedno s kosovskom katastrofom, a koji vode braća biskup Pavao i ban Ivaniš Horvat, dok se u ma-

njim, lokalnim konturama iznosi stoljetna i krvava razmirica zagrebačkog Grića i Kaptola. Pokret je opisan idealno i romantički kulminirajući krunjenjem Karla Dračkoga u zagrebačkoj stolnoj crkvi, dok je gričko-kaptolski boj prikazan realistički završujući crkvenom »kletvom« (interdiktom). Između njih se vuku drhtave niti ljubavne fabule: Horvatova nećakinja Angjelija nesretno ljubi Berislava Paležnika, kojemu u tim smutnjama pada glava, odsječena (glava za glavu!). Plemeniti patos historičnih likova s jedne strane, a realistični opisi izmišljenih i često humorom obavijenih tipova (Prišlin, djak Miroslav Šišaković itd.) s druge strane, te romantična ljubav, gotovo stereotipna i bez osobite psihologije, između njih — to su od prilike, uz vlastito saosjećanje i veliko rodoljublje piščevo, glavne karakteristike Šenoina pričanja u »Kletvi« i u ostalim romanima.

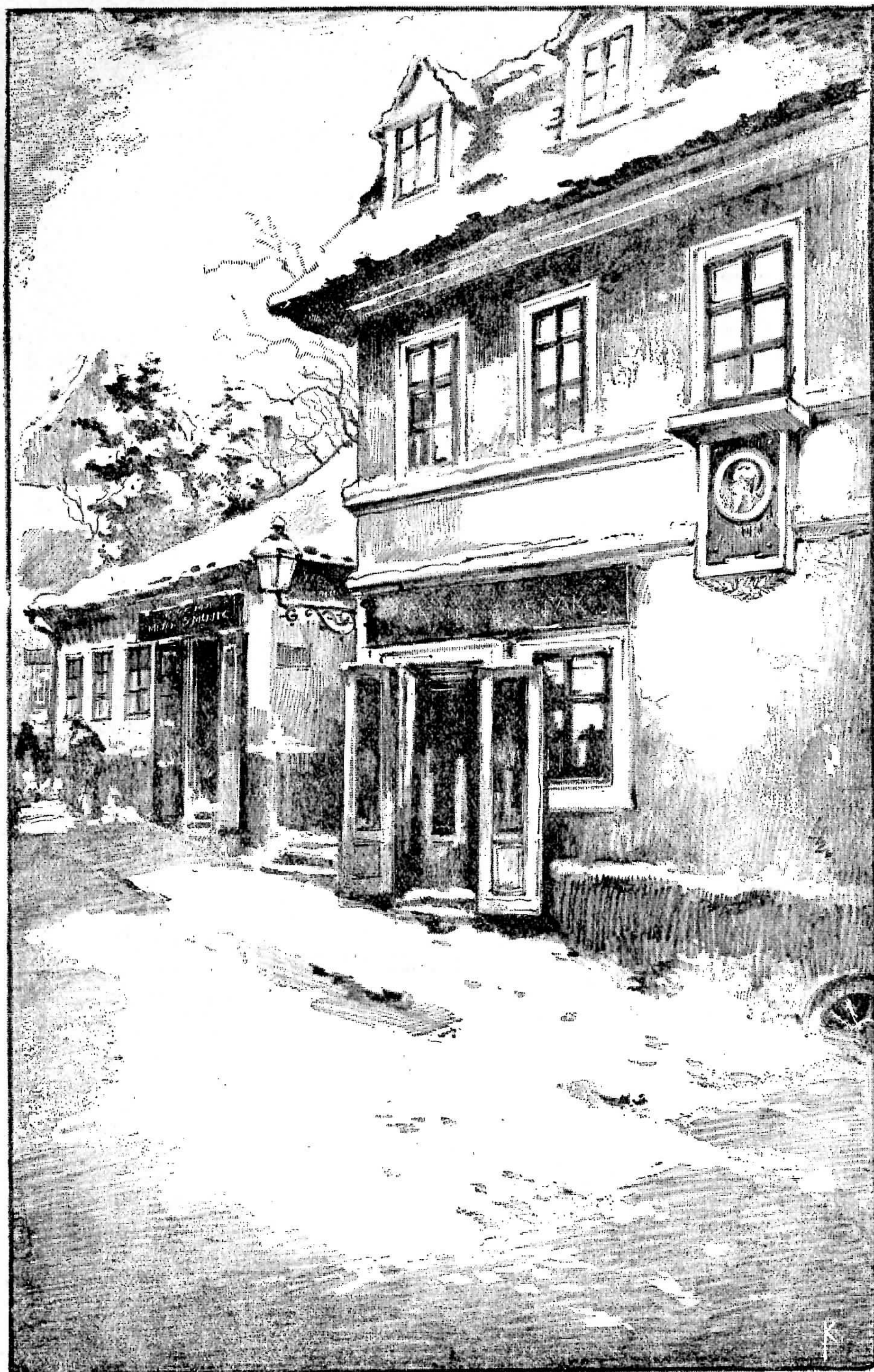
Zapravo su još samo tri veća historijska romana Šenoina, koja se mogu staviti uz Kletvu: Zlatarovo zlato, Seljačka buna i Diogenes. S njima je Šenoa prodro u najviše slojeve hrvatskog naroda i po njima postao glasovit i popularan.

Znamenita je bila g. 1872., kad su Vijenčevi čitatelji nestrpljivo čekali od broja do broja nastavke »Zlatarova zlata«, Šenoina prvog i najmilijeg mu romana, u kojem su prvi put progovorila starinska Kamenita vrata gornjeg grada i do njih kućica zlatara Krupića. Tu opet imamo u pozadini opću historiju za bana Ungnada i bojeve s Turcima, a sprijeda lokalnu zagrebačku svađu Gričana s gospodarom medvedgradskim, Stjepkom Gregorijancem. Imamo i ljubav njegova sina Pavla prema Krupićevoj Dori — »zlatarovu zlatu« — i ljubomor samoborske ljepotice Klare Grubarove, koja otruje Doru, dok Pavao pogine u boju. Imamo i realistične tipove s intrigantskim, komičkim i ozbiljnim crtama (brijač Grga Čokolin, nijemak Jerko, Miloš Radak itd.), ali nada sve imamo u ovom romanu ljubav piščevu prema rodnom gradu, što se osobito vidi na svršetku, gdje u vatrenom zanosu pozdravlja svoj mili »Zagreb-grad«.

Roman »Seljačka buna« iznosi kraj opširnog opisa poznatog događaja dva upravo umjetnički isklesana tipa: silnika Tahija i tragičnog seljačkog kralja Matiju Gupca, isprepličući i ovdje romantiku s realistikom, patos s humorom. Osobitog je umjetničkog efekta prizor, kad se Matija Gubec sam predaje i tako spasava ostalu braću, a potresan je opis njegova groznog krunjenja usijanom željeznom krunom na Markovom trgu. U romanu su upletene dvije nesretne ljubavi: jedna plemićka i druga seljačka s djevojkom Janom, koju oskvrnjuje Tahi; obje su jednako romantički izrađene, ali su većma u pozadini gubeći se prema grandijoznosti samog predmeta.

Od ovih se romana slikanjem kulturne epohe kasnijeg 18. vijeka, odvojio donekle »Diogenes«, kojemu je glavno lice izmišljeno: plemić Janković, a historični dio ispunjaju tuđinske intrige Nijemca Klefelda i Magjarice Baćanke, zavjere hrvatskih patriota, lokalni »Olimpski ceh« (prema Krčeliću) i zagrebački »purgari«. Sve je i opet — uz mnogo humora i fine ironije — grupirano tipički oko isto tako tipičnog patriote Jankovića, hrvatskog Diogena-čudaka. U ovom je romanu manje romantike a više realističkog crtanja, pa ga mnogi u njegovoj finoj izradbi a sa strogo umjetničkog gledišta drže najboljim Šenoinim djelom.

Kao peti historijski roman Šenoin mogla bi se uzeti i pripovijest »Čuvaj se senjske ruke!«, doduše opsegom manja ali načinom

KUĆA U MESNIČKOJ ULICI BR. 34. GDJE JE UMRO AUGUST ŠENOA.
(Izvorni crtež Vlad. Kirina.)

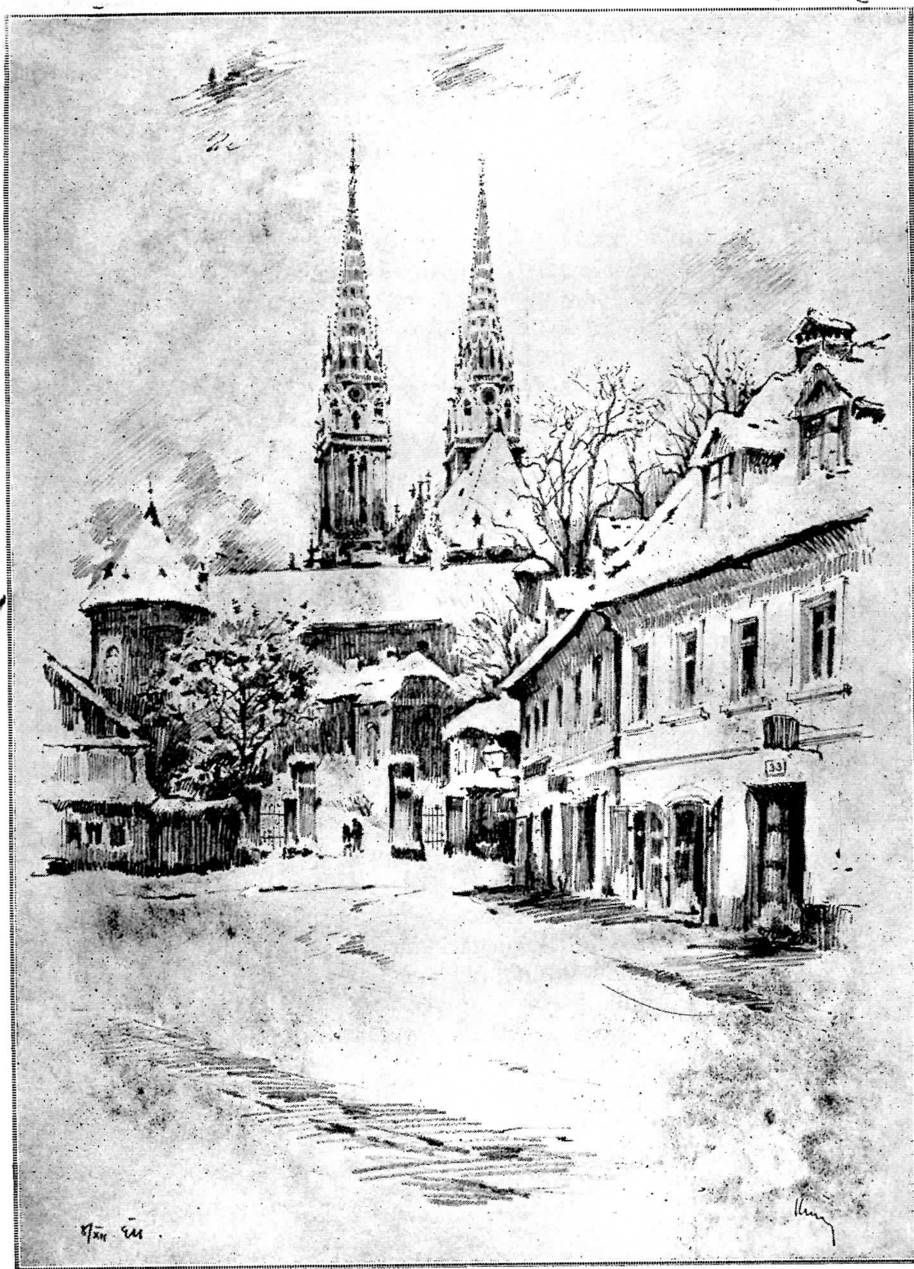
obradbe zapravo zbijeni roman o poznatom uskočkom ustanku protiv generala Rabate u 17. vijeku. Tu se kod junačkih Senjana — kao ono u pjesmi »Vinko Hreljanović« — mogao raspjevati romantički idealizam i patriotizam Šenoin. Najljepše su stranice uskoci i njihova zavjera, najpotresnije njihova osveta i konačno spalenje biskupa de Dominisa u Rimu (»vanitas vanitatum vanitas«). Ovdje se prvi put spustio Šenoa s Griča na more i senjsku buru, ali je taj kraj pjesničkom intuicijom tako opisao, kao da se rodio pod Nehaj-gradom.

Kad su ove Šenoine historije — inspirirane istraživanjima Račkoga, Kukuljevića, Krčelića i Tkalčića, te vlastitim prekapanjem po gradskim arhivima — postale svojinom gotovo svega naroda, došle su i na scenu u primjerenim dramatizacijama, koje su dakako mogle dati tek relijefnu sliku Šenoinih zamišljaja suponirajući, da su te knjige već u srcima gledalaca. Dramatizirali su ih: Ivanov (kao prvi i kao vođa Moderne) Zlatarovo zlato, Prejac Seljačku bunu, Benešić Ante Diogena, Zagorka Kletvu, a »Čuvaj se senjske ruke« Krstinić (u Senju) i Prejac (u Zagrebu). Za Zagrepčane su naročito slike gornjega grada imale osobit čar.

I u ostalim svojim pripovijestima i novelama, u kojima se, tako reći, pripravljao za kasnije velike historijske romane, rado je Šenoa smještao svoje junake u prošlost, i to većinom u nedavnu, u početak svoga 19. vijeka: u borbe »Ilira« i madžarona i u različne epohe zagrebačkog starog života. Treba se samo sjetiti prve mu novele »Turopoljski top«, gdje je prikazana godina 1860., povratak ustava, ili satiričkih pripovijesti »Vječni Žid u Zagrebu« pa »Dusi narodne straže« i dr. koje još odaju mladića i feuilletonistu Šenou. Od kasnijih je radova ove vrsti najznačajniji »Vladimir«, gdje se Šenoa dotakao godine 1848. i prikazao pad madžaronske plemićske porodice u oprezi prema snazi i životu ilirske vlastele. Živo pisana novela simpatičnog velikogoričkog kapelana »Mladog gospodina« i njegovih »terna« lutrijskih, triju mu pripovijesti, zalazi također u život aristokratskog našeg i građanskog svijeta iz prve polovice prošlog vijeka. Ovamo idu: Pruski kralj (vlaškoulički bubnjar), Turci idu (časnički život u gornjoj Krajini), Zvonar tobdžija (zvonar sv. Marka), Do tri puta Bog pomaže (Bachova era), Ilijina oporuka (trgovac Dalmatinac u početku 19. vijeka), Kanarinčeva ljubovca (stari Zagreb), U akvariju (pomadžarena međumurska vlastelinka), Karamfil s pjesnikova groba (Prešern), a donekle i sama »Branka«.

Rijetke su novele bez historičkog zadaha. To su kraj nekih manjih crtica seoske pripovijesti »Prosjak Luka« kao zasebna psihologijska studija, pa »Barun Ivica«, a naročito se od svih odvaja mračni »Prijan Lovro«, u kojem je Šenoa prikazao tragični konac svoga nesretnog druga Mahniča, umnoga seljačkog sina iz Slovenije. Ovo je već skok u realističnu novelu, koju je kasnije tako bogato razgranao Ksaver Šandor Gjalski.

Ostale mu manje pripovijesti nisu osobita značenja, ali svakako treba da istaknemo njegovu zagrebačku komediju »Ljubicu«, koja je g. 1868. zbog odveć jasnijih aluzija na neke poznate tadanje ličnosti kod premijera propala, ali je g. 1912., iskopana iz kazališnog arhiva, kod obnovljenih repriza imala potpun kazališni uspjeh. Osobita joj je vrijednost u hrlom i lakom dijalogu, a zdrava satira i vjerna slika savremenog Zagreba oživljuje nešto starinsku tehniku. Ipak Šenoa poslije nije zamočio pera za kazališne komade osim za prijevode (oko trideset, a među njima

RODNA KUĆA AUGUSTA ŠENOE (VLAŠKA ULICA BR. 33.).
(Izvorni crtež Vlad. Kirina.)

Shakespeare-ov »Romeo i Julija« i »Mnogo vike ni za što«, Racine-ova »Fedra«, Sardou-ovi »Dobričine seljaci« i dr. kao i neka operna libretta).

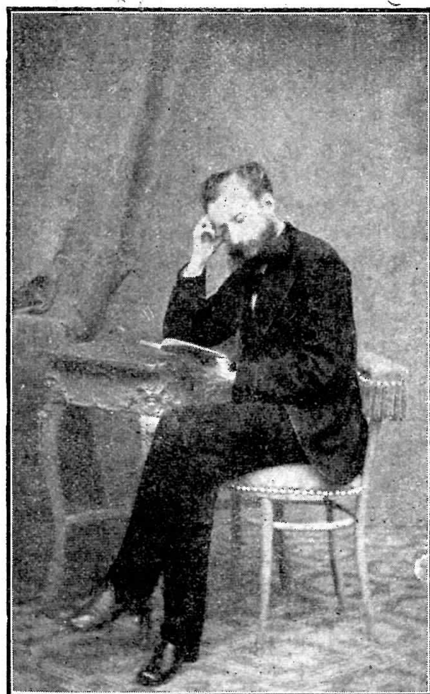
Osim ove umjetničke proze jednako nam je August Šenoa mio u stihu. Ta već u romanima i novelama opaža se i osjeća njegov osebujni ritam, kojim ulazi u srca čitatelja. To i jest karakteristika njegova hrlog, slatkog, zamamljivog i privlačivog pripovjedalačkog stila, koji se u momentima prelijevao humorom, a romonio kao potok, šumio kao rijeka ili pak skakutao poput obijesne i milopojne ptičice. »Visoko se krilila ševa. Jutro je. Ljeto je« — mislim, da se počinje »Mladi gospodin«. Od djetinjstva je svoga bio vrstan deklamator, u mladosti dobar govornik, u kazalištu kao artistični ravnatelj i dramaturg učitelj pokretnog dramatskog govora. Plastičan i živ u razgovoru, lak i duhovit u opisu dijaloga svojih lica — koje je jednako slušao kao i gledao (pače i risao ih na papir pred sobom!) — romoneći u blistavim opisima nije mogao, a da se ne okuša i u stihu, koji je za nj doista bio skraćeni izvadak iz proze.

Tako imamo u Šenoi i odlična liričara. Zapravo je on, da školski govorim, epski pjesnik, jer mu pjesme preteško obrađuju povjesne sujete ili legende, većinom narodne, ali ipak svagdje uz njih titra zvonka njegova struna. To su one njegove glasovite povjestice ili pjesničke pripovijesti pa ode i didaktične pjesme, gdje je mogao jače odjeknuti njegov patetički patriotizam a mašta mu se slobodnije kriliti. Treba li da ovdje spominjem Smrt Petra Svačića ili Propast Venecije, pa Vinka Hreljanovića, Na Ozlju gradu, Vivat constitutio, Klevetnikom Hrvatske, Zagreb-gradu, Budi svoj, Glasna jasna, Munja od Gabele, Hrvat Bosni, Grobovi Hrvata itd. ili one pučke: Kugina kuća, Kameni svatovi, Strmogled, Vilin prsten i dr. ili šaljive: Fratarska oporuka, Opat i žetelica, Postolar i vrag, Junaci gologlavci, Šljivari, Kakvu Hrvati djecu jedu, Brzojav itd.?! Ta svaki ju je od nas što u školi učio, što deklamirao ili na izust znao, a i danas ih rado ponovo čita, jer one ne će tako brzo ostariti ili pasti u zaborav. (Izdala ih je u izboru Matica Hrvatska g. 1882. s pjesničkim uvodom Franje Markovića, a neke od njih »Razne pjesme« g. 1892. knjižara Kugli pod uredništvom Huge Badalića, a ista je knjižara g. 1908. priredila drugo izdanje i onih Matičinih »Izabranih pjesama«). — Dok Preradović na mlade duše djeluje jedrinom dikcije narodnog propovjednika, Šenoa ih osvaja milinom čuvstava i lakokriloga kultiviranog jezika.

Sve su ove pjesme spjevane pretežno u jampskom metru (»Lagunom lebdi mir...«), što ga je Šenoa uz Franju Markovića tako reći udomio u našem pjesništvu, koje je po narodnoj pjesmi, Vrazu, Mažuraniću, Trnskomu i Preradoviću više gajilo trohej (»Bože mili, kud sam zašo?«). No nije to bila samo puka formalna udezba riječi ili možda okivanje našeg po prirodi trohejski akcentuiranog jezika, nego je taj kult jamba donio nove, kulturne valove u poeziju, u koje se jezik poletno prelijevao. Nadošla je u našu liriku nova glazba, koja ju je obogatila i to je neprolazna zasluga Šenoina. Odjeknulo je to i kod njegovih epigona: prvog mu učenika Arnolda, pa Badalića, Hranilovića, Krstinića, a i samog Harambašića, koji se inače više prislanjao uz Zmaj Jovana Jovanovića. Kranjčević je išao dalje umećući nasrtljive daktile (»Udri u cimbal šumni idejo evanđeoska!«), Tresić je unosio i klasični metar dajući jednaku vrijednost akcentu i kvantiteti, a već kasniji su liričari porušili sve ograde spram proze držeći t. zv. »unutarnji ritam«. — Ali započeo je Šenoa, a to treba da se konstatira. On nas je metrički i ritmički povezao sa zapadom, naro-

POSLJEDNJA SLIKA PJESNIKOVA, GODINU DANA PRIJE SMRTI.

PORTRAITI AUGUSTA ŠENOE IZ RAZLIČITIH DOBA NJEGOVA ŽIVOTA: G. 1864. (u ilirskoj nošnji), g. 1867., g, 1877., i g. 1880.

čito sa Schillerom, Francuzima i Shakespeare-om, kojima ne možemo ni prići bez jamba.

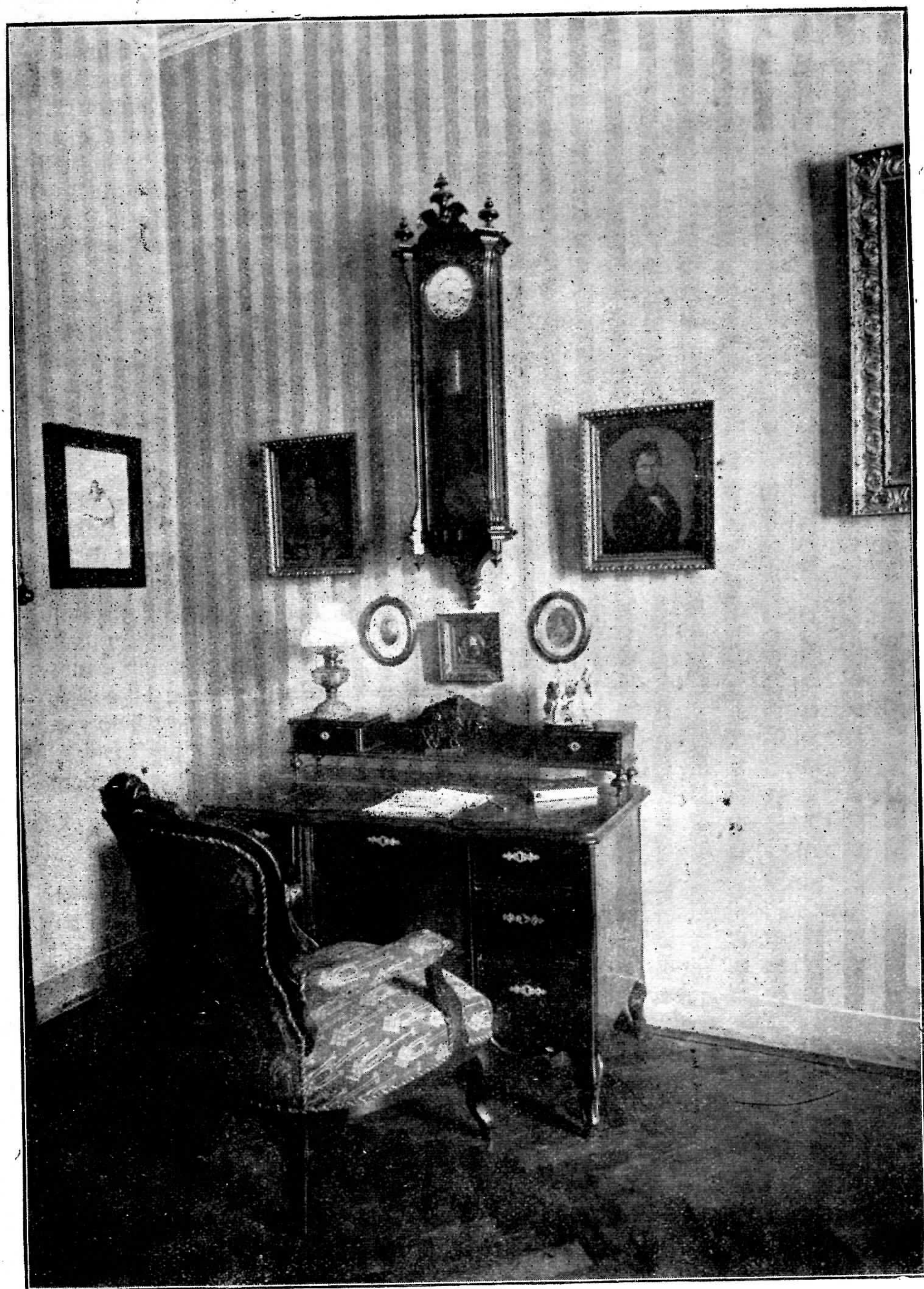
Ima u Šenoe i čiste lirike s kratkim stihovima, intimne, ljubavne, naročito iz mladosti, gdje je iskren i vedar, prirodan i jednostavan, više puta šaljiv i obijestan (Hrvatulje), a manje refleksivan (Pokladna noć, Na poklade, Zimzelen); neke se i pjevaju. No to su sve mrvice s bogatog njegova epskog stola, jer je Šenoa u glavnom pripovjedalačka priroda s bogatim osjećajem i upravo pietetom starine, u koju on ulazi kao u hram, kao svećenik, kojega smo tako rado slušali i po njem upravo zavoljeli ono, što je naše.

Šenoa je legitimista kao i Gjalski, njegov nastavljač. Najsnažnije su mu one stranice, gdje iznosi braniče hrvatskog državnog prava i ustavnog kontinuiteta Hrvatske. Zagreb mu je zanimljiv kao grad borbe i otpora i zato njegovi »purgari«, bilo historijski bilo izmišljeni, tako jasno i živo iskaču. Po svojem uzgoju i po kasnijem boravku u Pragu i Beču među svojim ljudima Šenoa je Slaven, široki Slaven, koji jednako voli Čehe i Srbe kao i Poljake (zbog česa je kod kuće imao okapanja), a nada sve dakako Hrvat i Zagrepčanin. U tom bi pravcu bila bez sumnje zanimljiva njegova pripovijest »Tri Petrovića«, koja je nažalost bila tek zasnovana. To su tri brata, od kojih je »jedan muhamedovac, drugi katolik, a treći pravoslavni, te svaki živi za drugu ideju, dok ne spoznaju, da su im pradjedovi bili rođena braća, pak da je i njima u bratskoj ljubavi raditi za jednu te istu ideju, za jednu domovinu«, kako to iznosi Franjo Marković u »Spomen-knjizi« Matice Hrvatske od g. 1892., da ni sam ne određuje jasnih kontura te pripovijesti. Mi bismo mogli s obzirom na rad Šenoin iz davne kao i iz one »madžaronsko-ilirske« prošlosti, današnjim terminima reći, da je u Šenoinoj duši nalazila odjeka ideologija Ante Starčevića jednako kao i vladike Strossmayera bez obzira na druge političke primjese i konzekvence.

To se vidi iz njegovih nastavljača u romanu: romantičnog Kumičića s jedne strane (Kraljica Lepa, Zrinsko-Frankapanska urota) i realističnog Gjalskoga s druge (U noći, Osvit, Za materinsku riječ), da ne govorim o ostalim ograncima njihova rada. Josip Eugen Tomić ostaje uz Šenou (svršio mu je i roman »Kletvu«) kao ilustrator pojedinih historičnih epoha (Za kralja — za dom, Zmaj od Bosne) i društvenih slika, Ante Kovačić potencira mu romantiku i unosi naturalizam (U registraturi), Kozarac i Novak odlaze u socijalni i psihologijski roman. S Leskovarom se odvaja novela i nalazi dosta vrsnih i značajnih zastupnika sve do danas, ali romana, pravog romana, koji bi u sebi koncentrirao niti narodnog života bilo iz prošlosti bilo iz sadašnjosti — kao što su to bila djela spomenutih pisaca za njihovo vrijeme, a u prvom redu Augusta Šenoe — mi danas za naše vrijeme nažalost nemamo.

Opća historična široka linija kasnijeg Šenoe, koja se stvarala razvojem njegova umjetničkog individualiteta, ima svoju, u neku ruku, političku klicu još od najranije mu mladosti. God. 1849. bilo mu je 11 godina, kad je morao u Pečuh i u školi osjetio kao Hrvat mržnju drugova Magjara nakon revolucije, a drhtao od radosti, kad ga je piljarica na trgu nago-

PISAĆI STOL I NAMJEŠTAJ IZ RADNE SOBE AUGUSTA ŠENOE.
(Atelier »Tonka«.)

vorila hrvatski: »Kupite šljiva, mladi gospodine!« U drugom razredu zagrebačke gimnazije nije još čitao ni jedne hrvatske knjige, jer je kod kuće imao ponajviše njemačke pjesnike, dok mu ilirski profesori unatoč nastojanja direktora germanizatora, slovenskog odroda Premru-a, ne otvoriše oči, tako da je u šestom naredu bio među onim buntovnim hrvatskim đacima, koji nisu htjeli da njemački odgovaraju. Kasnije se upoznao s preporoditeljem Gajem, kojemu je češće zalazio i posuđivao od njega knjige zapaljujući se živom negovom riječi; ovdje se počinje Šenoin zanos za Slavenstvom, koji ga je odveo i na sveučilište u Prag. Tu se razveselio, kad je nad mnogim trgovinama vidio natpis »Šejnoha« i tako odgonenuo potpis djeda svoga »Schoeynoha« na molitveniku, koji je još do danas sačuvan. Dakle ime Šenoa nije ni švicarskog ni njemačkog porijekla (u svezi sa »Schön«), kako se to u porodici mislilo, nego slavenskog, češkog i ono »noha« je od »noga« (jer u češkom Šejnoha znači »krivonog«). On je dakle Slaven, komu su pređe htjeli ponjemčiti, kao i njega u školi — i ova slatka svijest davala je mladoj duši još više zamaha i volje, da se sasvim posveti narodnome poslu, a drugovanje s češkim narodnim ljudima još ga je više u tom sokolilo.

Zapravo su mu prvi radovi kulturno-politički, publicistički: s jedne strane dopisi u domovinu, gdje je pao Bachov apsolutizam a nikao »Pozor«, a s druge strane saradnja u češkim listovima (Narodni listy, Zlata Praha), gdje je informirao onu publiku o Hrvatima. Ali već »Praški listovi« u Pozorovu »Zabavniku« nisu više dopis, nego pravi književni feuilleton, nastavljen poslije u satiričkim »Zagrebuljama« i prvi u nas, kako ga poslije nije bilo do A. G. Matoša (kojemu također nema danas nasljednika). Jednako poslije sarađuje Šenoa u Naše gore listu i Leptiru, nesamo prozom već i u stihu, a sav je taj rad izuzevši neke ljubavne pjesme, pretežno satirično-politički. Nastavlja ga u Beču uređujući Lukšićeva »Glasonošu« i »Slavische Blätter«, ali tu se već javlja novelistični talenat: satira prelazi u humor, publicista u pjesnika.

Vrativši se u Zagreb ostaje doduše u Pozoru još uvijek »Petrica Kerempuh«, ali u feuilletonu se više bavi kazališnom kritikom, kako je to već i iz Praga počeo pišući o češkom kazalištu. Tu njegova sklonost francuskoj i klasičnoj konverzacijonoj drami dolazi u sukob s Demetrovim njegovanjem njemačke romantike bečkoga »Burg-theaterskog« repertoara; tu dolazi i do oštrijih polemika, koje su se svršile odstupom Demetrovim od uprave i imenovanjem Šenoinim za artističkog ravnatelja (god. 1868.) i poslije za dramaturga (1870—1873.). Tako od feuilletoniste postaje teaterski čovjek, ali više literarni nego glumački (dok je Demeter bio obrnuto!) osnivajući izdanja »Hrvatskog repertoara«, prevodeći strana djela i dižući repertoar, a velika mu je zasluga, što je pomagao Ivanu pl. Zajcu kod stvaranja prve hrvatske opere g. 1870.

Ali Vijenac, u kojem je sarađivao od njegova početka g. 1869., stao ga sve više privlačiti. Za nj je upravo pisao i pripravljao svoje mezimče »Zlatarovo zlato«. Uzato je i posao kod gradskog magistrata, gdje je postao senatorom, zahtijevao više vremena. I tako se konačno Šenoa odbio i od kazališta, kao od svoje druge etape u kulturnom radu, pa se povukao u gradski arkiv i u redakciju Vijenca, kojemu je od g. 1874. pa sve do svoje smrti bio urednikom. Tu je on — na trećoj, posljednjoj i najvišoj etapi — u romanima, u novelama, u pjesmama, u kritikama, u feljtonu dao sve ono u zreloj formi, što je prije u počecima obećavao. Tu

SILHUETE AUGUSTA ŠENOE KAO 12-GODIŠNJEG DJEČAKA.

Mali likovi Augusta Šenoe — značajni za njegove kasnije tipove u romanima (vojnici, biskupi, panduri, barokni snimci itd.) — što ih je mladi, daroviti dječak škarama izrezivao ležeći bolestan u krevetu.

je u tih sedam godina pravi August Šenoa, kako se rasvjetao kao prvi pjesnik, umjetnik i kritičar. Šenoa je u to vrijeme upravo vladar na hrvatskom književnom Parnasu, bez premca i takmaca a već s mnogo učenika.

*

* *

Veliki zagrebački potres — 9. studenoga 1880. — potresao je mnogo i Šenou, koji je nakon toga događaja imao toliko posla u uredu (naročito kod procjenjivanja gradske štete), da se — radeći uza to po cijele noći literarno — sasvim izmorio i s proljeća g. 1881. zapao u boljeticu, koja ga je i u grob spravila.

A osim toga je bio August Šenoa oženjen i otac porodice, kojoj je kraj tolikog posla mogao tek da dijelak sebe posveti. Bračni mu je život bio uzoran, kako je to zabilježio u »spomen-knjizi« F. Marković, koji je napisao dosad najiscrpljiviju biografiju Šenoinu (iz koje svi vadimo). Vrlo je nježno mjesto (na str. 191), gdje opisuje poznanstvo i vjerenje pjesnikovo sa svojom budućom družicom života Slavkom. Kako toj gospođi koja je još u životu i dobrom zdravlju donosimo sliku, nek to mjesto govori umjesto svakog drugog opisa:

»31. siječnja god. 1867. bijaše Šenoa s prijateljem došao u turopoljsku Veliku Goricu, i tu prvi put ugledao na prozoru ladanjske kurije krasnu gospođicu Slavu, kćerku Đure pl. Ištvanića, goričkog bilježnika i prisjednika plemenite turopoljske općine. U njegovu srcu poče se obistinjivati njegova pripovijest Turopoljski top, a prijatelju reče razdragan i razigran: t o j e p r a v o h r v a t s k o l i š c e! Misao na to lišce vabila ga, da ponovi svoj posjet u Goricu, da dođe na pokladnu plesnu zabavu. Kad se je u Gorici pročulo, da će na tu zabavu doći pjesnik August Šenoa, gospođica Slava, koja je Šenou poznavala po njegovim pjesmama i feuilletonima, potaknu svoje družice, da su sve u narodnom odijelu došle na ples i samo hrvatski razgovarale. Šenoi se to jako svidjelo, te je u svojim zdravicama, kad im je došla hora, zanosito hvalio turopoljske rodoljubne gospođice i njihovu prvakinju Slavu. To bijaše odlučan i sretan čas za sav njegov budući život: našao je žuđenicu svoga srca i naskoro se zaručio s njom. Blažen ispjeva niz krasnih ljubavnih pjesama Slavici i priopći ih u Deželićevu beletrističkom časopisu Dragoljubu . . « U istom su Dragoljubu izišla i prva dva prizora započete a nigda nesvršene tragedije iz povijesti polapskih Slavena »Slavke«, pa i taj je napis zacijelo u svezi s imenom tadanje mu vjerenice. Vjenčao se s njom dne 20. lipnja g. 1868., a karakteristično je, da je za medenih mjeseci preveo Shakespeare-ova »Romea i Juliju«. God. 1869. rodio mu se prvijenac Milan, a druge godine Dragica; iza njih rođeni Stanko, Radica i Ljubica umrli su rano, a posljednji sin Branko rodio se g. 1879. Milan je danas sveučilišni profesor, a istakao se u literaturi novelama, putopisima, historičkim tragedijama i naročito komedijom »Kako vam drago« baštinivši od oca osjećaj historizma i duhoviti začin stilu. Branko je jedan od naših slikarskih prvaka. Na našoj je slici uz gospođu udovu još i mali Zdenko, sin Milanov, jedini unuk Augusta Šenoe njegova imena.

POPRSJE AUGUSTA ŠENOE NASUPROT ZGRADE „MATICE HRVATSKE" U ZAGREBU.

(Izvorni crtež Vlad. Kirina.)

Veseli i žalosni događaji iz najužeg Šenoina kruga našli su odjeka u onoj njegovoj najintimnijoj, jednostavnoj lirici. Sreću porodičnog života i gorčinu javnog rada prikazao je u pjesmici »Raj i pako«:

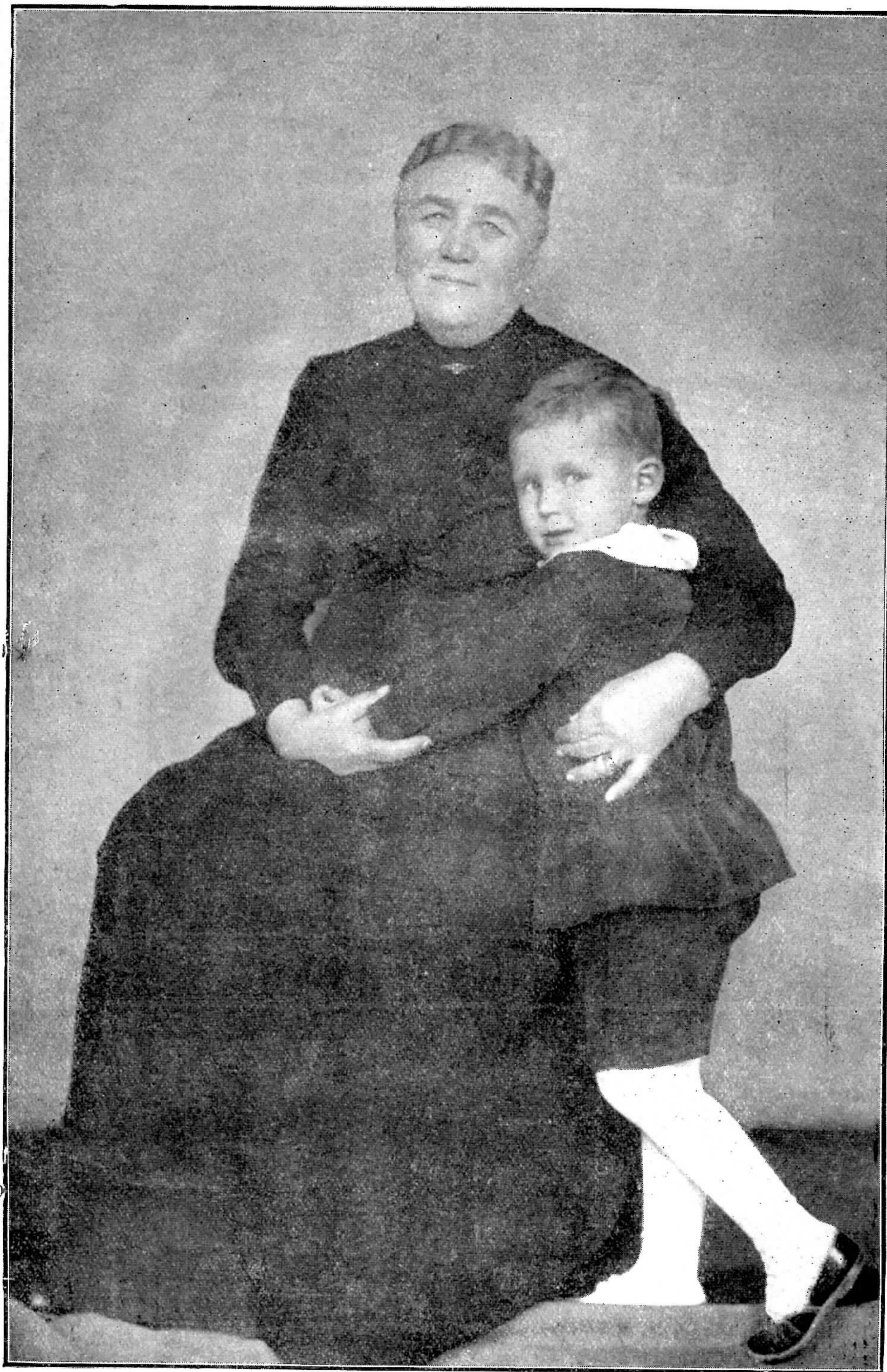
Oj katkad zavri od gnjeva mi srce,
Gdje glupi zlobnik moje zgazi pravo,
I škrinuh zubi, prokleh svijet taj cijeli,
I rekoh Bogu: čovjek živ je đavo!
Poletih domu: klikću mila djeca;
U anđelića zlatnih zagrljaju
Tvrd kamen kletvâ cvao bijelim cvijetom,
I rekoh Bogu: hvala na tom raju«.

Godine 1880. počeo je da piše dnevnik (od kojega donosimo otisnutu prvu stranicu), ali mu nije bilo suđeno, da dugo piše. Bio bi interesantan za neke naše političke i društvene pojave. Sin mu je Milan dao već pojedine odlomke u javnost, ali će cjelokupni dnevnik moći biti štampan istom onda, kad nestane i posljednji trag aluzija, kojima bi se potomci nekih tamo pomenutih ličnosti mogli uvrijediti.

Prvi se nad Šenoom zavio u crno njegov Vijenac, u kojem je iste godine on sam oplakao smrt glumca i kazališnog upravnika, te uz Demetra osnivača našeg pozorišnog života Josipa Freudenreicha. U istom je godištu donio Šenoa biografije Adama Mandrovića i Andrije Fijana (uz Janeza Bleiweisa), zatim autobiografiju Freudenreichovu, koju je sam i dovršio, — a eto pod konac godišta crnog okvira i slavnog u njem imena: August Šenoa.

Tuga za njim bijaše velika i općenita u Zagrebu, po svoj domovini, u Hrvata na tuđini, u susjednim slovenskim i u dalekim slavenskim stranama, gdjegod su poznavali njegovo ime — piše Franjo Marković. Pri veličanstvenom pogrebu, koji mu je s porodicom priredila Matica Hrvatska uz ostale književne i umjetničke krugove, izgovorio je dr. Ivan Zahar oproštajno slovo »izvađeno iz srca naroda«. Svečane su se zadušnice služile širom domovine. Hrvatska je mladež svuda pokrenula koncerte za nadgrobni spomenik, što ga je izradio Ivan Rendić, a svečano se otkrio na Mirogoju uoči Dušnog dana g. 1889. »uz krasnu besjedu Huga Badalića i skladan poj svih zagrebačkih pjevačkih društava« (vidi sliku). Suvišak od sabranih narodnih prinosa upotrebljen je za poprsje, koje je nazad nekoliko godina nijemo podignuto u perivoju preko od zgrade Matice Hrvatske, kojoj je bio potpredsjednik. Braća Hrvatskog zmaja postavila su spomen-ploču s njegovim relijefnim likom od Rudolfa Valdeca na kuću u Mesničkoj ulici br. 34., gdje je Šenoa izdahnuo. — Hrvatsko kazalište proslavilo je uz 30-godišnjicu smrti još i 75-godišnjicu rođenja pjesnikova s reprizom »Ljubice« i s preglednom konferencom karakteristike Šenoinih djela od dra. Nehajeva.

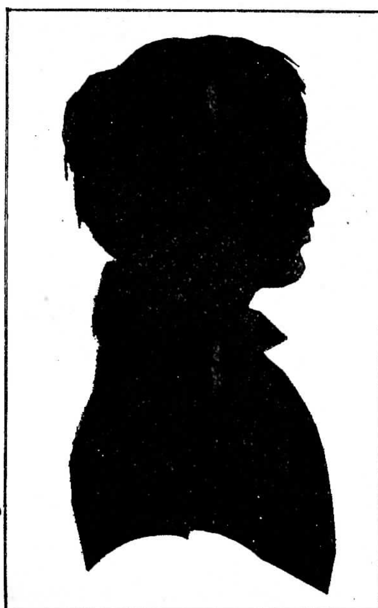
Djela mu je gotovo sva izdala najprije Matica Hrvatska a poslije sve romane i pripovijesti uz »Razne pjesme« i knjižara St. Kugli. Prijevodi Shakespeare-ovih drama »Romeo i Julija« i »Mnogo vike ni za što«, Racineove »Fedre« i nekih opernih libreta (Prodana nevjesta, Trovator, Faust, Marta i dr.) izišli su posebno. Komedija »Ljubica« nije štampana poslije izdanja od g. 1866.

PJESNIKOVA UDOVA, GOSPOĐA SLAVA ŠENOA, ROĐ. PL. IŠTVANIĆ, SA SVOJIM UNUKOM ZDENKOM, SINOM MILANA ŠENOE.

Kad se bude slavila 50-godišnjica pjesnikove smrti, treba da se izdadu sveukupna Šenoina djela kao narodna evandelja uz potpunu i svestranu studiju njegova života i rada zajedno sa svom ostavštinom i s neizdanim dnevnikom. Ili će se i to odgoditi na 100-godišnjicu rođenja, na g. 1938., tko je dožive?! Pojava Augusta Šenoe u našoj književnosti i kulturi, najsjajnija iza ilirizma, zaslužila je od potomaka poseban i trajan kult.

SLAVA AUGUSTU ŠENOI!

Vlastiti profil a ujedno i prva njegova poznata snimka (g. 1850.).

(Atelier »Tonka«.)

1880

čajka. Ove zapiske počimljem, pošto sam prve četrdesetu
godinu prevalio. Što sam prije doživio i vidio, zapisah
u drugoj knjižici u kratko. Žao mi je, da nisam
prije dan po dan zabilježio zgodjaje, jer kasnije
pišući ostavlja čovjek dojedna zanimiva u
pera, što je izminulo iz pameti. A zašto je to pisao?
upitat će tkogod, komu ove bilježke po mo-
joj smrti na ruke dodju. Duša me nukla
na to. Nije to možda od taštine. Ter nepišem
samo o sebi, pače manje o sebi, nego o drugih
ljudih a poglavito o tom što se u ovo doba
za mojih domaćih zbiva. Ako želim naravi
osobe po istini, zabilježit o njih koješta,
što kasnije svak neće moći nabrati ni
iz novina ni iz knjiga, jer ti se historik
kadava muči poslije sto godina, kako da
si ovaj ili onaj pojav protumači, navlastito
osobitost, što se na našu literaturu, u koju
sam dosta radio. Počeo sam naime već prije
23 godine pisati tiskati prve radnje a što
ljek ~~sam~~ piskaras sam dakako već odprije.
Nadam se, da će ove moje bilježke gdjekomu
dobro doći, da će u njih naći mnogu karak-
terističnu crtu bijednoga hrvatskoga ži-
vovanja u ovom ~~malom~~ vremenu.
Nije minulo nego malo vremena, da je ban Ivan
Mažuranić odstupio to jest odstupiti mo-
rao, i na mjesto njega dodje slavonski ari-
stokrat grof Ladislav Pejačević. Tu je vriedno
koju reć o Mažuraniću, koji je od jeseni 1873
postao banom. Vriedno je o njem govoriti
pa se o tom čovjeku kojekako piše i
govori, ali izim prekomjerne hvale njegovih
pristaša i najpodlijih psovaka njegovih
protivnika neće ništa reći, najmanje će se
kako kušalo njegovo banovanje protumačiti
po njegovoj ćudi, a samo se ~~nešto~~ može tra-
fiti tekom bedni već u trag. Premda sam malo
s tim čovjekom občio, gledao sam po osobah
koje su bijahu doglavnici puno, a pozna-
vao sam u blizu sva fakta, koje
su glavom nieć govorila za njegovo banovanje.

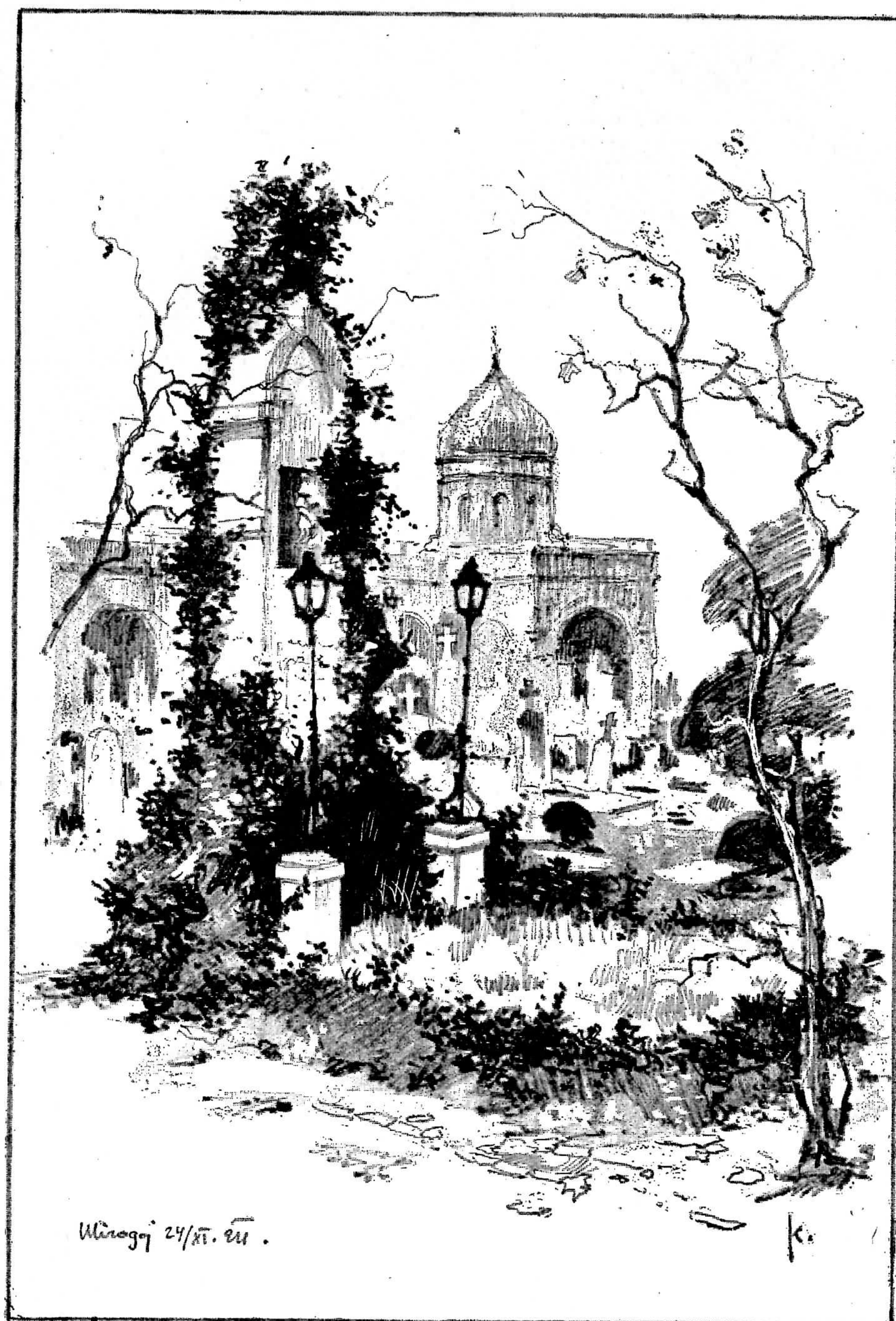
PRVA STRANICA ŠENOINA „DNEVNIKA" IZ G. 1880. S ORIGINALNIM NJEGOVIM RUKOPISOM.

AUGUST ŠENOA: ZAGREBU. (1872.)

POVRH STAROG GRIČA BRDA
KAO JUNAK LIJEP I MLAD,
SMJELE GLAVE, ČELA TVRDA,
SLAVNI STOJI ZAGREB-GRAD;
ŽIV, PONOSIT,
JAK PRKOSIT,
KAD SLOBODE PLANE BOJ.
TKO TU KLIKO NE BI:
SLAVA, SLAVA TEBI,
ZAGREB-GRADE DIVNI MOJ!

MNOGO BURE POVRH NJEGA
PROSU SVIJETA UDES LJUT,
AL POD KRILOM NAŠEG STIJEGA
ON STAJAŠE TVRD I KRUT.
LJUTIT STRESA
JURIŠ BIJESA
I RAZMRVI VRAGA ROJ.
TKO TU KLIKO NE BI:
SLAVA, SLAVA TEBI,
ZAGREB-GRADE DIVNI MOJ!

NAD NJIM BLJESNU ZLATNA ZVIJEZDA,
DA UGLEDA DRUGA DRUG.
KAO SOKO IZ SVOG GNIJEZDA,
U DALEKI PRHNU JUG.
GLAS HRVATSTVA,
DOZIV BRATSTVA:
PRENI MI SE, RODE MOJ!
TKO TU KLIKO NE BI:
SLAVA, SLAVA TEBI:
ZAGREB-GRADE DIVNI MOJ!

GROB AUGUSTA ŠENOE NA MIROGOJU.

(Izvorni crtež Vlad. Kirina.)

TI USKRISI NAŠE PLEME,
TI RASTJERAJ DUHA NOĆ,
TI NAM SIJEŠ ZNANJA SJEME,
TI NAM DIŽEŠ RODA MOĆ.
SVJETLOBORNIH,
UMOTVORNIH
GLAVA RAĐAŠ SILAN BROJ.
TKO TU KLIKO NE BI:
SLAVA, SLAVA TEBI,
ZAGREB-GRADE DIVNI MOJ!

KAD ZARUDI MLADA ZORA,
A IZ ZORE DVOR I HRAM,
ZLATNO POLJE, ZELEN-GORA,
SJAJNA SAVA, LOZE PLAM:
OD MILINE
DUŠA GINE,
PO KRASOTI BLUDEĆ TOJ.
TKO TU KLIKO NE BI:
SLAVA, SLAVA TEBI,
ZAGREB-GRADE DIVNI MOJ!

ZAGREB-GRADE, NAŠA GLAVO,
ZAGREB-GRADE, ŠTITE NAŠ,
ZAGREB-GRADE, NAŠA SLAVO,
KAO SUNCE TI NAM SJAŠ.
BUDI VELIK,
JAK KO ČELIK,
TISUĆ LJETA SLAVAN STOJ!
TKO TI KLIKO NE BI:
SLAVA, SLAVA TEBI,
ZAGREB-GRADE DIVNI MOJ!

Kugli-eve popularne knjige

Do sada izašli su slijedeći svesci

Kugli-evih popularnih knjiga:

KNJIŽARA ST. KUGLI, ZAGREB, ILICA 30.